

**RRUGËT PËR MARRJEN E KUJDESIT PËR FËMIJËT DHE ADOLESHENTËT ME
PROBLEME TË SHËNDETIT MENDOR
AFTËSITË DHE VËSHITËSITË EMOCIONALE DHE TË SJELLJES TË FËMIJËVE TË
SHKOLLËS "HALIT ÇOKA" BATHORE, TIRANË**

VALBONA ALIKAJ, SONILA TOMORI, ANASTAS SULI*

Summary

**PATHWAY TO CARE FOR CHILDREN AND ADOLESCENTS WITH MENTAL HEALTH PROBLEMS
STRENGTH AND DIFFICULTIES IN EMOTIONS AND BEHAVIOURS OF CHILDREN IN
BATHORE'S SCHOOL, TIRANA**

There has been almost no mental health service research in Albania. A pathway study provides a quantitative description of the filters in the help-seeking and investigate the relative contributions of child, parents, pediatrics, GP etc. in determining service use. **Aim:** the detection of children with difficulties in emotions, concentration, behavior, or peer relations, with low and high risk for psychiatric disorders in children of Bathore's school using the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) and Pathways Encounter Form for pathway to care and service use.

Method: Data were collected using SDQ and Pathways Encounter Form that was completed by children of 10 to 14 years old as well as from their teachers. The number of completed interviews was 269. SDQ includes 25 items, generating scores for Conduct Problems, Inattention-Hyperactivity, Emotional Symptoms, Peer Problems, and Prosocial Behavior. The statistical analysis is completed using SPSS 10.0 for windows. Comparisons between groups, problems and predictive factors influencing help seeking care.

Results: The samples' mean age was 11.2 years. Approximately 19% of children had emotional and behavioral difficulties, 28% had peer relations problems. About 70% of these children had an impact on their functioning. Children that resulted with difficulties in emotions, concentration, behavior or peer relations varied by sex, age and socioeconomic status and 5% of them were consulted by a specialist of mental health.

Conclusions: It is the first research done in Albania which takes out data from a sensitive instrument used in many countries. These data show severe difficulties in emotional, concentration, behavior and peer relations in a significant number of Bathore's school children. Mental health service it is not available to these children with definite or severe difficulties. This report may be useful to health professionals, educators and health planners involving in assessment needs for services for children with emotional/behavioral problems. Findings highlight areas that require further attention if aspirations for community-oriented mental health care are to be realized in Tirana and Albania. Declaration of interest: None.

* Dërgoi në Redaksi në Prill 2008, miratoi për botim Nëntor 2008.

Nga QSUT "Nënë Tereza", Shërbimi i Psikitarisë, Tiranë.
Adresa për letërkëmbim: Aliaj V., QSUT "Nënë Tereza",
Shërbimi i Psikitarisë, Tiranë.

Që nga Lufta e Dytë Botërore rezultojnë një rritje e prevalencës së çrregullimeve të shëndetit mendor te fëmijët dhe adoleshentët. Çrregullimet psikiatrike të fëmijëve dhe adoleshentëve janë të zakonshme dhe të trajtueshme, por shpesh janë të pazbuluara dhe si pasojë mbesin të patrajtuara. Tashmë pranohet gjerësisht se 14-20% e fëmijëve mund të paraqesin në një periudhë të jetës së tyre çrregullime të shëndetit mendor. Rreth 10% e fëmijëve dhe adoleshentëve në Angli kanë çrregullime psikiatrike të cilat shkaktojnë shqetësim madhor si dhe dëmtim social (1). Ndonëse sot në vende të ndryshme kryhet trajtim bazuar në evidenca për shumë probleme të shëndetit mendor te fëmijët (2), vetëm 20% e fëmijëve me çrregullime psikiatrike kontaktojnë me shërbimet e specializuara të shëndetit mendor (3,4).

Pyetësori i Vështirësive dhe i Aftësive (SDQ) është një nga instrumentat që mund të përdoret në këtë proces. SDQ ka një vlefshmëri të mjaftueshme diskriminuese dhe parashikuese (5).

Sherbimet e Shëndetit Mendor të Fëmijëve dhe Adoloshentëve janë përqëndruar vetëm në Tiranë dhe teorikisht arrijnë të mbulojnë vetëm 1% të fëmijëve që mund të paraqesin problematika të tilla. Në përgjithësi trajtimi i fëmijëve dhe adoleshentëve me probleme të shëndetit mendor ndodh në mënyrë të shkëputur, të rastësishme dhe një pjesë tjetër e tyre ndodh të keqdiagnostikohen apo të mos evidentohen nga mësuesit e tyre, prindërit apo mjekët pediatër. Në këtë artikull studiohet një grup nxënësish të një shkolle në periferi të Tiranës - Bathore, pjesa më e madhe të ardhur nga veriu dhe verilindja e Shqipërisë ku shërbimi i shëndetit mendor të fëmijëve dhe adoleshentëve mungon tërësisht dhe janë të pakët ata fëmijë që drejtohen në qendra të specializuara për të marrë ndihmën e duhur.

Qëllimi i këtij studimi ishte të bëhej një depistim i nxënësve të klasave të pesta dhe gjashta të shkollës tetëvjeçare të Bathores, për të zbuluar sa janë ata me rrezik të lartë për të patur një çrregullim të sjelljes apo shqetësime emocionale dhe sa prej tyre kanë marrë shërbim të specializuar.

Objektivat synonin:

- Të vlerësohet ndërgjegjësimi i vetë fëmijëve për problemet dhe shqetësimet e tyre në aspekte

të ndryshme të jetës së tyre shkollore dhe në marrëdhëniet me shoqërinë.

- Të evidentohen problemet që kanë nxënësit dhe pesha e këtyre problemeve nëpërmjet syrit vëzhgues të mësuesve të tyre.

- Të zbulohen faktorët potencialisht ndikues dhe të lidhur në mënyrë domethënëse me shfaqjen e çrregullimeve të sjelljes dhe problemeve emocionale, me qëllim që të identifikohen faktorët më të dukshëm dhe riskantë të një shfaqje të tillë. Të shihen rrugët e kërkimit për marrjen e kujdesit të specializuar për problemet e shëndetit mendor dhe parashikuesit e marrjes së kujdesit.

Metoda

Pyetësori i vështirësive dhe i aftësive

SDQ i cili përmban 25 pyetje të ndara në njësi nga pesë pyetje (adaptimi në shoqëri, hiperaktiviteti, simptomat emocionale, problemet e sjelljes dhe problemet në marrëdhëniet me bashkëmoshatarët.

Pyetësorët iu shpërndanë fëmijëve të ciklit të lartë (klasat e pesta dhe të gjashta) të shkollës tetëvjeçare "Halit Çoka" Bathore dhe mësuesve kujdestarë të klasave përkatëse, për të mbledhur të dhëna në lidhje me problemet emocionale, të adaptimit, të sjelljes, të marrëdhënies me bashkëmoshatarët për këtë grup moshor.

Pyetësori bazohet në pyetje të mbyllura që i drejtohen nxënësit apo mësuesit që e plotëson.

Në pjesën e dytë SDQ ka gjithashtu një vlerësim shtesë që mbledh të dhëna rreth "ndikimit (impaktit)", i cili jep të informacion mbi kronicitetin e problemeve, shqetësimit, dëmtimit shoqëror dhe ngarkesën apo barrën që u shkakton atyre që e rrethojnë (6).

Duke mbledhur të gjitha pikët me përjashtim të problemeve të adaptimit, rezultojnë një total i pikëve rreth vështirësive të përgjithshme. Të mirat e përdorimit të SDQ janë që ai fokusohet si në anët e forta po ashtu edhe në vështirësitë e individëve pjesëmarrës; ai ka një mbulim të gjerë rreth pavëmendjes, marrëdhënies me bashkëmoshatarët dhe të sjelljes adaptuese; është i shkurtër dhe i shpejtë për t'u administruar (5-10 minuta); si dhe ka një formë të vetme e cila është e përdorshme si për prindërit ashtu edhe për mësuesit. Besueshmëria dhe vlefshmëria e SDQ e bën atë një instrument të shkurtër të përdorshëm të psikopatologjisë së fëmijëve dhe adoleshentëve (7).

Pikëzimi i pyetësorit fillon me pikëzimin e pesë kategorive. Përgjigjes 'pjesërisht e vërtetë' i jepet pikëzimi '1', ndërsa përgjigjet "jo e vërtetë" dhe 'plotësisht e vërtetë' pikëzohen në mënyrë të ndryshueshme në varësi të pyetjes. Për secilën nga pesë kategoritë pikëzimi mund të ndryshojë nga zero në dhjetë.

Nxënësit u informuan se plotësimi i pyetësorit ishte në dëshirën e tyre dhe se studimi nuk kishte asnjë qëllim dëmtues në drejtim të tyre. Pyetësi i nxënësit u plotësua nga vetë pjesëmarrësit, të cilët ishin vetë fëmijët në prani të një personi specialist dhe pyetësi që ishte për mësuesit u plotësua nga mësuesi kujdestar i klasës korresponduese. Për të plotësuar pyetësin duhen afërsisht 10 minuta.

Analiza statistikore

Është analizuar një total prej 269 individësh. Rezultatet janë paraqitur si përqindje ose si mesatare \pm SD (deviacioni standart). Sinjifikanca statistikore është përcaktuar në nivelin 95% ($p \leq 0.05$). Për të paraqitur të dhënat janë përdorur grafikë dhe tabela. Gjatë pjesës së parë të analizës është dhënë një përshkrim i kategorive përkatëse me frekuenca dhe me përqindjet e tyre. Testi parametrik i pavarur t -test (independent t -test ose Student's t -test) është përdorur për të krahasuar mesataret nga dy grupe të pavarur individësh, nxënësit dhe mësuesit. Për të dhënat jo parametrike janë përdorur koeficientët e Spearman dhe Kendall (Spearman's rho dhe Kendall's tau_b). Për të zbuluar marrëdhënien lineare midis variablit të varur (criterion) dhe variableve parashikues është përdorur regresioni multipël. Analiza statistikore është kryer duke përdorur SPSS 10.0 për Windows (8).

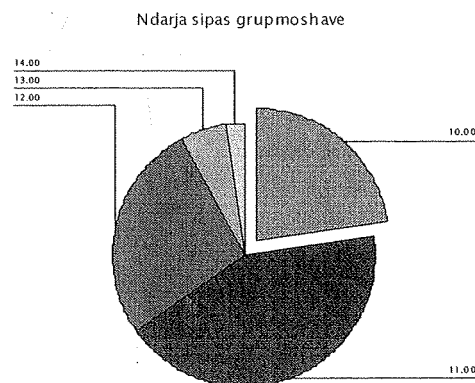
Rezultatet

Nga analiza e pyetësorëve që nxënësit plotësuan për vështirësitë dhe aftësitë vetjake rezultoi si më poshtë:

Nga të gjithë nxënësit e klasave të pesta e të gjashta, 269 nxënës (100%) i plotësuan pyetësorët.

Në studim morën pjesë 269 individë, ku mosha mesatare e kampionit ishte 11.2 vjeç, me një diapazon minimalja 10 vjeç dhe maksimalja 14 vjeç. 144 individë (53.5%) ishin të gjinisë mashkullore dhe 125 individë (46.5%) ishin të gjinisë.

Figura nr.1 Mbi vështirësitë në funksionimin e përgjithshëm

Duke u bazuar në përgjigjet e fëmijëve mesatarja e pikëve të vështirësive të përgjithshme të kampionit ishte 11.1 (SD = 5.8, 0 - 36), e cila është më e vogël se norma e cutt-off prej 15 dhe bie në diapazonin e normës (tabela nr.1).

Tabela nr.1 Mesatarja e pikëve (Deviacioni standart) (SDQ i nxënësit)

Kategoritë	N	Minimalja	Maksimalja	Mesatarja	Deviacioni standart
Shqet. emocionale	269	0	9	3.5	2.0
Shqet. sjelljes	269	0	8	2.3	1.6
Hiperaktiviteti	269	0	10	2.6	2.2
Probl. bashkëmosh.	269	0	8	2.5	1.8
Probl. adaptimi	269	2	10	7.6	2.0
Vështirësitë e përgjithshme	269	0	36	11.1	5.8
Impakti	268	0	9	2.1	2.1

Më specifikisht 219 nxënës (81.4%) përbënin grupin e nxënësve të klasifikuar brenda bandës së normalitetit për sa i përket vështirësive në funksionimin e përgjithshëm (pikëzimi total). 19 nxënës (7.1%) përbënin pjesën e nxënësve që paraqitnin shqetësime të lehta në lidhje me vështirësitë në funksionimin e përgjithshëm dhe

31 nxënës (11.5%) përbënin pjesën e nxënësve me shqetësime të theksuara në lidhje me vështirësitë në funksionimin e përgjithshëm (tabela nr.2).

Pra 18.6% përfaqësojnë grupin e nxënësve të klasifikuar mbi cut off-in e funksionimit të përgjithshëm.

Tabela nr.2 Ndarja sipas kategorive të ndryshme (SDQ i nxënësit)

Kategoritë	Pa shqetësime (%)	Shqetësime të lehta (%)	Shqetësime të theksuara (%)
Shqet. emocionale	81.4	7.8	10.8
Shqet. sjelljes	10.66	7.1	12.26
Hiperaktiviteti	86.98	4.5	8.55
Probl. bashkëmosh.	71.7	20.9	7.4
Probl. adaptimi	85.1	5.6	9.3
Vështirësitë e përgjithshme	81.4	7.1	11.5

Problemet emocionale: 12 nxënës (4.5% e totalit të nxënësve) që i përkasin moshës 12 vjeç paraqitnin shqetësime të theksuara emocionale dhe përbëjnë 41.37% të atyre që kanë shqetësime të theksuara emocionale dhe 31.0% janë të moshës 11 vjeç.

Problemet e sjelljes: 17 nxënës që i përkasin moshës 11 vjeç janë me probleme të theksuara të sjelljes dhe përbëjnë 51.5% të totalit të nxënësve me probleme të theksuara të sjelljes. 21 meshkuj me probleme të theksuara të sjelljes përbëjnë 63.6% të totalit të këtij grupi. 12 femra me probleme të theksuara të sjelljes përbëjnë 39.4% të po këtij grupi.

Problemet e hiperaktivitetit: 234 nxënës (86.98%) përbënin grupin e nxënësve të klasifikuar brenda bandës së normalitetit për sa i përket problemeve të hiperaktivitetit. 12 nxënës (4.5%) përbënin pjesën e nxënësve që paraqitnin shqetësime të lehta në lidhje me hiperaktivitetin dhe 23 nxënës (8.55%) përbënin pjesën e nxënësve me shqetësime të theksuara në lidhje me hiperaktivitetin (tabela nr.2). Pra 13% përfaqësojnë grupin e nxënësve të klasifikuar mbi cut off-in e hiperaktivitetit.

Problemet me moshatarët: 193 nxënës (71.7%) përbënin grupin e nxënësve të klasifikuar brenda bandës së normalitetit për sa u përket problemeve me moshatarët. 56 nxënës (20.9%) përbënin pjesën e nxënësve që paraqitnin shqetësime të lehta në lidhje me marrëdhëniet me bashkëmoshatarët dhe 20 nxënës (7.4%) përbënin pjesën e nxënësve me shqetësime të theksuara në lidhje me marrëdhëniet me bashkëmoshatarët (tabela nr.2).

Problemet me sjelljen adaptuese: 229 nxënës (85.1%) përbënin grupin e nxënësve të klasifikuar brenda bandës së normalitetit për sa i përket problemeve sjelljen adaptuese. 15 nxënës (5.6%) përbënin pjesën e nxënësve që paraqitnin shqetësime të lehta në lidhje me sjelljen adaptuese dhe 25 nxënës (9.3%) përbënin pjesën e nxënësve me shqetësime të theksuara në lidhje me sjelljen adaptuese (tabela nr.2).

Korrelacionet

Duke përdorur *t*-Test-in, u vu re një ndryshim sinjifikant midis dy sekseve për sa u përket mesatares së problemeve emocionale ($t=-2.116$, $df=267$, $p=0.035$, two tailed). Mesatarja më e

madhe i përket nxënësve të seksit femër (mesatarja=3.8) sesa atyre të seksit mashkull (mesatarja=3.3); po ashtu ndryshim sinjifikant u vu re edhe midis dy skseve dhe problemeve të sjelljes ($t = 1.984$, $df = 267$, $p = 0.048$, two tailed). Mesatarja më e madhe i përket nxënësve të seksit mashkull (mesatarja=2.5) sesa atyre të seksit femër (mesatarja=2.1).

U konstatua një lidhje statistikore pozitive midis moshës dhe shqetësimeve emocionale ($p=0.005$, Kendall's $r=0.138$); midis moshës dhe vështirësive në funksionimin e përgjithshëm ($p=0.005$, Kendall's $r=0.133$).

Regresionet

Duke përdorur regresionin linear u konsiderua si variabël i varur ai i problemeve emocionale dhe

si variabël prediktor u konsideruan gjinia, mosha, hiperaktiviteti, problemet e adaptimit dhe problemet me bashkëmoshatarët. U vu re një lidhje statistikisht e rëndësishme mes shqetësimeve emocionale dhe hiperaktivitetit ($p=0.001$), problemeve me bashkëmoshatarët ($p=0.007$) dhe gjinisë ($p=0.002$) (tabelat e regresioneve SDQ nxënës).

Në modelin ku problemet emocionale konsiderohen si variabël i varur dhe si variable konstante apo prediktorë u konsideruan vetëm mosha, gjinia dhe problemet me bashkëmoshatarët, mosha dhe gjinia janë prediktorë të mirë respektivisht ($p=0.001$, $p=0.041$), ndërkohë që problemet me bashkëmoshatarët nuk janë prediktorë në këtë model.

Tabelat e regresioneve SDQ nxënës

Variablet prediktorë	OR	Sig.	95% CI	
Hiperaktiviteti	.474	0.001	.319	.524
Problemet e adaptimit	.088	0.124	-.024	.198
Problemet me bashkëmoshatarët	.156	0.007	.038	.242
Mosha	-.0092	0.084	-.028	.433
Gjinia	.162	0.002	.239	1.079

Variabli i varur: Shqetësimet emocionale

Variablet prediktorë	OR	Sig.	95% CI	
Hiperaktiviteti	.332	0.001	.151	.343
Problemet e adaptimit	-.013	0.843	-.114	.093
Problemet me bashkëmoshatarët	.080	0.215	-.035	.155
Mosha	-.047	0.432	-.303	.130
Gjinia	-.099	0.091	-.728	.055

Variabli i varur: Problemet e sjelljes

Variablet prediktorë	OR	Sig.	95% CI	
Problemet e adaptimit	-.201	0.001	-.346	-.101
Problemet me bashkëmoshatarët	.243	0.001	.134	.356
Mosha	.184	0.001	.199	.712
Gjinia	-.053	.316	-.718	.233
Problemet e sjelljes	.269	0.001	.221	.503

Variabli i varur: Hiperaktiviteti

Korrelacionet për pyetësorët e plotësuar nga mësuesit

Ka një % më të lartë të numrit të nxënësve me vështirësi në funksionimin e përgjithshëm të raportuar nga mësuesit në krahasim me atë të raportuar nga vetë nxënësit.

Duke përdorur testin parametrik *t*-Test-in e grupeve të pavarur, u vu re një ndryshim sinjifikant midis dy sekseve përsa u përket mesatares së problemeve të funksionimit të përgjithshëm ($t = 2.392$, $df = 266$, $p = 0.017$, two tailed). Mesatarja më e madhe i përket nxënësve të seksit mashkull (mesatarja=14.4) sesa atyre të seksit femër (mesatarja=12.6).

Gjithashtu kishte një ndryshim sinjifikativ midis dy sekseve dhe mesatares së problemeve të hiperaktivitetit ($t = 3.243$, $df = 267$, $p = 0.001$, two tailed) mesatarja më e madhe i përket nxënësve të seksit mashkull (mesatarja=4.4) sesa atyre të seksit femër (mesatarja=3.5).

Regresionet për pyetësorët e plotësuar nga mësuesit

Duke përdorur regresionin linear për të përcaktuar prediktorët e mundshëm u mor si variabël vartës ai i 'ndikimi të problemeve dhe vështirësive në disa aspekte të jetës së nxënësve' dhe si variable prediktorë u morën ato të hiperaktivitetit, moshës, gjinisë, marrëdhëniet

me bashkëmoshatarët, emocionale, problemet e sjelljes dhe të adaptimit. Modeli në tërësi doli i qëndrueshëm ku problemet emocionale kanë një lidhje domethënëse pozitive ($p = 0.008$), problemet e sjelljes kanë një ndikim domethënës në një relacion negativ ($p = 0.024$) dhe problemet me bashkëmoshatarët ndikojnë në një relacion pozitiv ($p = 0.007$).

Në modelin ku 'problemet e sjelljes' janë marrë si variabël i varur ku si prediktor janë marrë gjinia, moshë dhe vështirësitë në funksionimin e përgjithshëm, u vu re se ka një lidhje statistikisht të rëndësishme mes problemeve të sjelljes, vështirësive në funksionimin e përgjithshëm ($p = 0.001$) dhe moshës ($p = 0.001$) (tabelat e regresioneve SDQ mësues).

Korrelacionet e SDQ nxënës – mësues Pearson correlation

Lidhje pozitive statistikisht e rëndësishme midis vështirësive në funksionimin e përgjithshëm të rezultuar nga nxënësit dhe problemeve të hiperaktivitetit rezultuar nga mësuesit ($p = 0.004$, $r = 0.177$).

Lidhje statistikisht e rëndësishme pozitive u vu re midis përgjigjeve të vetë nxënësve dhe atyre të mësuesve për problemet e hiperaktivitetit ($p = 0.005$, $r = 0.172$).

Tabelat e regresioneve SDQ mësues

Variablet prediktorë	OR	Sig.	95% CI	
Moshë	.134	0.001	.165	.570
Gjinia	-.046	-.046	-.608	.146
Vështirësitë në funksionimin e përgjithshëm	.766	0.001	.278	.337

Variabli i varur: Problemet e sjelljes

Variablet prediktorë	OR	Sig.	95% CI	
Moshë	-.079	0.042	-1.066	-.019
Gjinia	-.017	0.660	-1.176	.746
Problemet e sjelljes	.798	0.001	1.798	2.182

Variabli i varur: Vështirësitë në funksionimin e përgjithshëm

Diskutim

Ky është studimi i parë i kryer në Shqipëri i cili nxjerr të dhëna nga një instrument i ndjeshëm, i përdorur në shumë vende të botës dhe mjaft i besueshëm për sa u përket problemeve të sjelljeve dhe atyre emocionale në popullatën e fëmijëve. Plotësimi i pyetësorëve ishte në një shkallë mjaft të mirë dhe me një angazhim total si të nxënësve, ashtu edhe të mësuesve. Numri i nxënësve të përfshirë në studim është i kënaqshëm për të na dhënë një kuadër të plotë të vështirësive të ndryshme të tyre internalizuese apo eksternalizuese, në këtë diapazon moshe dhe në këtë zonë me popullatë heterogjene.

Në këtë studim, nëpërmjet analizimit të pyetjeve të SDQ të plotësuar si nga nxënësit ashtu edhe nga mësuesit, rezultuan probleme të ndryshme të fëmijëve me bashkëmoshatarët, probleme të sjelljes, emocionale dhe të funksionimit të përgjithshëm. Nje perqindje shume e vogel e femijeve me probleme te shendetit mendor ishin konsultuar nga nje specialist i shendetit mendor.

Duke u bazuar në pyetësorët e plotësuar nga vetë nxënësit dhe mënyra sesi i perceptojnë ata problemet e ndryshme të tyre, shihet se një numër i vogël mendojnë të kenë probleme në funksionimin e përgjithshëm, të sjelljes adaptuese dhe të hiperaktivitetit, dhe këto nuk kanë ndonjë dallim domethënës midis dy sekseve. Ndërkohë që fëmijët që janë me moshë më të madhe referojnë për një funksionim të përgjithshëm problematik, ata që janë me moshë më të vogël referojnë se kanë vështirësi në sjelljen e tyre adaptuese.

Ajo që perceptohet si një problem i dukshëm nga vetë nxënësit është marrëdhënia e tyre me bashkëmoshatarët, por gjithsesi përsëri mesatarja bie nën vlerën kufi të përcaktuar nga standartet e vendeve të ndryshme. Po ashtu rezulton që nxënësit që referojnë të kenë probleme me bashkëmoshatarët, referojnë të kenë edhe probleme të sjelljes, gjë e cila e plotëson kuadrin eksternalizues të këtyre nxënësve. Parashikues të fëmijëve që mund të kenë probleme me bashkëmoshatarët rezultojnë të jenë shqetësimet emocionale dhe simptomat e hiperaktivitetit.

Hiperaktiviteti është i referuar nga mësuesit në përqindje të lartë, me parashikues të mirë të tillë si mosha, problemet e adaptimit në shoqëri dhe problemet e sjelljes.

Sipas SDQ së plotësuar nga mësuesit më shumë se gjysma e nxënësve ishin të renditur në diapazonin të moderuar në të rëndë për vështirësitë në funksionimin e përgjithshëm. Ky funksionim duket se ndikohet shumë nga seksi i nxënësve. Kështu del se djemtë kanë një mesatare të vështirësive të përgjithshme më të lartë në krahasim me vajzat dhe se djemtë kanë më shumë probleme të tilla.

Çështje të tjera të raportuara si problematike ishin problemet emocionale, problemet me bashkëmoshatarët, sjellja. Më pak problematike duket të perceptohen nga mësuesit sjellja adaptuese dhe hiperaktiviteti.

Problemët apo simptomat e hiperaktivitetit referohen në një shkallë të lartë nga mësuesit, si dhe në një shkallë më të lartë se sa vetë nxënësit. Ndërkohë duket se sa më shumë të jenë të vetëndërgjegjësuar nxënësit për këto shqetësime, aq më shumë mësuesit arrijnë t'i perceptojnë ato.

Nga simptomat e referuara si shqetësuese për vetë mësuesit duken mjaft të shpeshta ato të impulsivitetit dhe të vështirësisë për të përqëndruar vëmendjen, të cilat janë edhe dy nga shenjat më karakteristike të Çrregullimit të vëmendjes së pamjaftueshme/hiperaktivitetit.

Këta fëmijë me rrezik të lartë për probleme të ndryshme të shëndetit mendor kanë nevojë për një vlerësim të mëtejshëm profesional tyre dhe gjithashtu edhe për të përcaktuar ndihmën e nevojshme të specializuar.

Ndërgjegjësimi i mësuesve në drejtim të problemeve të ndryshme të sjelljes dhe të emocioneve të nxënësve të tyre tregon se ata mund të jenë një burim i sigurtë referimi për te mjeku i familjes dhe pastaj te specialisti i shëndetit mendor.

Burim i mirë referimi për fëmijët me probleme mund të jenë edhe vetë prindërit e tyre, të cilët në këtë studim të parë nuk janë përfshirë.

Konkluzionet

1. Të dhënat e këtij studimi mund të shërbejnë si të dhëna fillestare për të vlerësuar nevojat dhe për të ndërtuar shërbimin e shëndetit mendor të fëmijëve dhe adoleshentëve në zonën e Bathores.

2. Si pikë e parë referimi e fëmijëve që shfaqin probleme të shëndetit mendor në zonën e Bathores mund të shërbejnë mjekët e familjes të cilët kanë nevojë për trajnim në drejtim të shëndetit mendor të fëmijëve dhe adoleshentëve.

3. Gatishmëria e madhe e mësuesve tregoi se ata mund të jenë një burim mjaft i mirë informacioni rreth nxënësve që mund të paraqesin probleme të sjelljes apo emocionale, por lind nevoja e trajnimit të tyre në drejtim të shëndetit mendor të fëmijëve dhe adoleshentëve.

4. Nga ky studim konfirmohet dobishmëria e pyetësorit si një instrument i përshtatshëm dhe përdorimi i tij për zbulimin e hershëm të problemeve të shëndetit mendor të fëmijët dhe adoleshentët në komunitet.

Kufizimet

1. Përveç identifikimit të fëmijëve me rrezik të lartë për çrregullime të ndryshme të shëndetit

mendor, me anë të këtij studimi nuk mund të dalin të dhëna rreth çrregullimeve specifike të shëndetit mendor të fëmijëve dhe adoleshentëve.

2. Mungesa e përfshirjes së prindërve në plotësimin e pyetësorëve është një kufizim i studimit, pasi prindërit janë një burim i besueshëm dhe i sigurtë informacioni rreth problemeve të fëmijëve të tyre për sjelljen dhe emocionet.

3. Mungesa e të dhënave social ekonomike të familjeve të nxënësve kufizon realizimin e krahasimit si edhe atë të parashikimit të faktorëve të mundshëm ndikues në zhvillimin e problemeve të ndryshme të sjelljes dhe atyre emocionale.

BIBLIOGRAFIA

1. Meltzer H., Gatward R., Goodman R., & Ford, F.: Mental Health of Children and Adolescents in Great Britain, (2000).
2. Goodman R., & Scott S.: Comparing the Strengths and Difficulties Questionnaire and the Child Behaviour Checklist: is small beautiful? Journal of Abnormal Child Psychology, 27, pp17-24, (1999).
3. Shermer M.: The science of good and evil: Why people cheat, gossip, care, share, and follow the Golden Rule. New York: Times Books, (2004).
4. Suli A., Çomo A., Alikaj V.: Psikologjia Mjekesore për studentët e Fakultetit të Mjekësisë, Botime Psikiatrike e Psikologjike 1, (2004).
5. Goodman R., Ford T., Simmons H. Gatward R., & Meltzer H.: Using the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) to screen for Child Psychiatric Disorders in a community sample. British Journal of Psychiatry, 177, pp 534-539, (2000b).
6. Goodman R.: The extended version of the strengths and difficulties questionnaire as a guide to child psychiatric caseness and consequent burden. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 40, pp 791-799, (1999).
7. Goodman R.: Psychometric properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 40, pp1337-1345, (2001).
8. SPSS 10.0 for Windows (2003) (Statistical Package for the Social Sciences SPSS Inc: Chicago, IL, USA).